

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ

Бех І.Д. (м. Київ, Україна)

Культурологічний підхід як принципова гуманістична позиція, іцо передбає визнання людини повноправним суб'єктом культури, стає визначальним для сучасного освітнього процесу. Відповідно до цього підходу саме культура розглядається як усе- загальний чинник і духовно-практична основа розвитку особистості. Йдеться, передусім, про пояснення на рівні індивідуальної свідомості суб'єкта тих смислів, якими має наповнитися для нього навколишній світ. Культурологічний підхід у ракурсі розв'язання проблем сучасної освіти потребує створення адекватного виховного простору, однією із форм якого, на нашу думку, має бути особистісно-розвивальне середовище – особливий науково організований соціум, який відрізняється від звичайного середовища вищими за змістом та інтенсивністю характеристиками спільної діяльності та спілкування, емоційно й інтелектуально насиченою атмосферою співпраці й творення.

Створення особистісно-розвивального середовища є провідним напрямом пошуку нових виховних технологій, які ґрунтуються на використанні певних механізмів побудови такого середовища. *До цих механізмів належать:* соціальне, духовне і предметне збагачення спільної діяльності.

Високозмістовна і в соціальному, і в духовному відношенні, різноманітна в предметному плані спільна діяльність є системоутворювальним чинником особистісно-розвивального середовища. Вихованці беруть участь у групових дискусіях на соціально та особистісно значущі теми, у спортивних змаганнях та пізнавальних конкурсах, у пісенних і танцювальних фестивалях тощо. Особливе місце в цій системі посідає трудова діяльність: участь в екологічних акціях, допомога людям похилого віку, праця із самообслуговування; формування духовної культури дитячої спільноти.

Головними умовами формування відповідної мотивації мають виступити спільне переживання вихованцями почуття причетності до особливої дитячої субкультури, яка поєднує в собі романтику й високу соціальну активність, почуття належності до престижної громадської організації, залучення до високих життєвих цілей і цінностей. Для багатьох вихованців обговорення в широкому колі ровесників питань особистісного самовизначення є першою спробою усвідомити своє "Я" і свої можливості; *інтенсифікація розумових, емоційних і поведінкових компонентів спільної діяльності.* Колективні дії здійснюються на вербальному (скандування девізів, вітань, співання) і сенсомоторному (ігри, марші, танці) рівнях. Вони проходять у жвавому ритмі, що відповідає психофізіологічним особливостям школярів. Публічність демонстрації результатів загострює почуття відповідальності й підвищує емоційну віддачу учасників; *функціональне включення педагогів у спільну діяльність.* Колектив педагогів виступає не в декларативній формі "групи колеґ-одномудців", а у формі "колективу творців", що діє відповідно до організованого порядку, ритуалів, прийнятих у певному середовищі. Педагоги прилучаються до спільної дитячої діяльності як рівноправні творчі її учасники;

У демократичне втілення організаційного порядку. Організаційні норми і структура спільної діяльності не пропонуються педагогами директивно, а створюються за участю дітей. Отже, робиться наголос на можливості й необхідності участі вихованців у нормотворенні; *загальна просторова організація колективних дій.* Шиккування групи, спортивні змагання, конкурси, художня творчість, танці, хоріві пісні й інші групові заходи відбуваються в "зоні спілкування" кожного вихованця; діти сприймають самих себе і одне одного крізь призму колективної активності, що стимулює формування в них справжньої соціальної дієвої позиції.

Виділені нами механізми побудови особистісно-розвивального середо-

вища, якщо їх розглядати в контексті розробки відповідних інноваційних виховних технологій, мають бути узгоджені з принципами, на основі яких розгортається виховний процес як залучення особистості до вироблених людством цінностей. Пропонуємо таку їхню систему.

Принцип національної спрямованості. Передбачає формування моральної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу до культури інших народів.

Принцип культуровідповідності. Дитина і педагог спільними зусиллями перетворюють зміст історичного морально-етичного досвіду людства на систему відкритих проблем. Така проблематизація моральної культури є джерелом особистісного розвитку дитини, умовою привласнення нею загальнокультурних надбань, а саме виховання здійснюється як культурологічний процес, спрямований на формування базису культури особистості.

Принцип гуманізації виховного процесу. Вихователь зосереджує свою увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові та індивідуальні особливості й можливості, не прискорює штучно її розвитку; вправляє в самостійності, задовольняє фундаментальні потреби дитини (в розумінні, визнанні, прийнятті, справедливому ставленні до неї тощо); виробляє оптимістичну гіпотезу її розвитку в майбутньому; стимулює розвиток свідомого ставлення до своєї поведінки, діяльності, життєвого вибору.

Принцип цілісності. Виховання організовується як цілісний педагогічний процес; спрямовується на гармонійний і різнобічний розвиток особистості, на формування в неї цілісної картини світу; передбачає такісі у реалізації напрямів та етапів виховної роботи на всіх освітніх рівнях; охоплює всі сфери життєдіяльності дітей і учнівської молоді; здійснюється в усіх соціальних інститутах, у навчальній та позанавчальній діяльності.

Акмеологічний принцип. Педагог орієнтує виховний процес на досягнення вихованцем найвищого морально-духовного розвитку; створює умови для його оптимальної самореалізації, розкриття індивідуальних можливостей і вдосконалення здібностей; напрями виховної роботи конкретизуються у відповідних результатах – міцно й органічно засвоєних загальнолюдських і національних цінностях; стратегія життя передбачає постійний рух до здійснення нових, соціально значущих задумів, уміння мобілізувати себе на подолання труднощів, прогнозування наслідків своїх учинків; здатність до свідомого прийняття рішень.

Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Учасники виховного процесу є рівноправними в спілкуванні, враховують міркування партнера, визнають право на їхню відмінність від власних, узгоджують свої позиції. Вихователь уникає конкретних необґрунтованих приписів, не ставить до вихованця як до пасивного об'єкта своїх впливів; зважає на його психічний стан, життєвий досвід, систему звичок і цінностей; виявляє емпатію, вдається до продуктивних виховних дій; виявляє творчість та педагогічну рефлексію.

Принцип особистісної орієнтації. Загальні закони психічного розвитку проявляються в кожній дитині своєрідно й неповторно. Педагог культивує в неї почуття самовартісності, впевненості в собі, визнає її право на вільний розвиток і реалізацію своїх здібностей; усіляко сприяє тому, щоб вона відчувала себе індивідуальністю; виробляє оптимістичну стратегію розвитку кожного вихованця; спрямовує зусилля на розвиток світогляду, самосвідомості, культури потреб, емоційної сприйнятливості, довільної поведінки, базових якостей особистості.

Принцип превентивності. Виховні впливи держави, усіх виховних інституцій, враховуючи інтереси особистості та суспільства, спрямовані на запобігання негативним виявам поведінки дітей та учнівської молоді, на допомогу їм, на вироблення імунітету до негативних впливів соціального оточення. Має бути розроблена і впроваджена система заходів економічного, правового, психоло-

го-педагогічного, соціально-медичного, інформаційно-освітнього характеру, спрямованих на формування позитивних соціальних установок, запобігання вживанню наркотичних речовин, будь-яким виявам деструктивної поведінки, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих стосунків.

Принцип технологізації. Виховний процес передбачає послідовні науково обґрунтовані дії педагога та відповідно організовані ним дії вихованців, підпорядковані досягненню спеціально спроектованої системи виховних цілей, що узгоджуються з психологічними механізмами розвитку особистості. Побудований таким чином виховний процес має ознаки проєктивності, певною мірою гарантує позитивний кінцевий результат.

З образом людини завжди пов'язане визнання її особистості й недоторканності. За такої виховної позиції неможливими стають ображення й пригнічення вихованця. Виховна дія визнання особистості несумісна з намаганням впливати на вихованця, виходячи зі свого задоволення і зручності. Виховна дія, спрямована на визнання особистісної гідності вихованця, має бути цілковито розрахована на його моральний розвиток.

ХІМІЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Василечко В.О., Ломницька Я.Ф., Скоробогатий Я.П., Каличак Я.М. (м. Львів, Україна)

Науково-технічний прогрес не тільки ускладнює взаємовідносини природи і суспільства, але й відкриває широкі можливості для вирішення низки екологічних проблем, які виникають у процесі господарської діяльності людини. Провідна роль у цьому належить хімії, оскільки будь-які забруднювачі – це хімічні речовини. Саме хіміки можуть запропонувати заходи щодо попередження забруднень, виявлення забруднювачів і накреслення шляхів очищення об'єктів довкілля. Через інтеграцію екологічних і хімічних дисциплін, які базуються на основних законах і поняттях екології і класичної хімії, можна фундаментально вивчати найрізноманітніші процеси міграції і трансформації хімічних речовин природного і антропогенного походження в літосфері, атмосфері і гідросфері задля збереження (а в ряді випадків і відтворення) гармонійних відносин між Природою і Людиною. Тому сучасні методичні підходи під час підготовки екологів високої кваліфікації, повинні включати різноманітні хімічні аспекти, які стосуються проблем охорони навколишнього середовища. На жаль, автори більшості підручників та навчальних посібників, які рекомендовані для вивчення екологічних дисциплін у вищих навчальних закладах України, не в достатній мірі торкаються питань хіміко-екологічної проблематики. Особливо це стосується висвітлення таких актуальних екологічних проблем, як утилізація відходів, очищення та аналітичний контроль об'єктів довкілля, кислотні опади, порушення процесів біосферного кругообігу речовин під дією антропогенного чинника. Необхідно зазначити, що розгляд і тлумачення цих проблем, які безпосередньо пов'язані з хімічними процесами, авторами окремих науково-методичних видань є не тільки неповним, але інколи і неправильним.

Під час процесу екологізації освіти в Україні особливо відчутним став дефіцит навчальної літератури з аналітичного контролю об'єктів довкілля. Водночас, правильно та вчасно встановлений "діагноз" екологічної проблеми є основою для її успішного вирішення. Аналітичний контроль стану навколишнього середовища – це також індикатор виявлення джерела забруднення та початковий пункт для прийняття відповідних адміністративних рішень стосовно екологічних проблем. Перший підручник з аналітичної хімії об'єктів природного середовища запропонували відомі українські хіміки-аналітики Набиванець Б.Й., Сухан В.В., і Калабіна Л.В. [4]. В цьому підручнику відображені особливості